

Monika Siwek¹

SYSTEM SZKOLNICTWA WYŻSZEGO WOBEĆ WYZWAŃ RYNKU PRACY

*Współczesne społeczeństwo musi być społeczeństwem
ludzi wykształconych, aby móc rozwijać się, wzrastać
a nawet by istnieć*

P.F. Drucker

1. Edukacja jako inwestycja społeczna, gospodarcza i polityczna

Jakość kapitału ludzkiego jest jednym z głównych czynników dynamizujących wzrost gospodarczy i zapewniający zdolność konkurencyjną wielu współczesnych państw. Warunkiem skutecznego włączenia się do konkurencji światowej, nieodzowne jest generowanie gospodarki rynkowej nowego typu – gospodarki opartej na wiedzy, w której wykształcenie, kwalifikacje i umiejętności twórczego myślenia będą mieć priorytetowe znaczenie.

Jednak, aby tak się stało należy odpowiednio przygotować członków społeczeństwa do pełnienia ról społecznych, w tym ról zawodowych.

Wykształcenie i kompetencje ludzi stają się najważniejszymi wartościami współczesnej cywilizacji informacyjnej oraz społeczeństw opartych na wiedzy. Podstawowym celem strategicznym państwa jest dążenie do coraz wyższej jakości i powszechności kształcenia.

Edukacja to realizacja programu ewolucji istoty ludzkiej w toku całego życia z myślą o integralnym rozwoju w zakresie umysłowym, fizycznym, afektywnym,

¹ Mgr Siwek Monika, asystent, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach.

moralnym, duchowym, proces obejmujący nie tylko przekazywanie wiedzy i umiejętności, szeroko pojętych wartości kultury, lecz także inspirowanie postawy twórczej, otwartej, samodzielności myślenia, zdolności do samokształcenia. To także sprzyjanie integracji jednostek z życiem kulturalnym, społecznym, ekonomicznym określonej wspólnoty, a tym samym przygotowanie rezerw ludzkich dla jej wzbogacania².

Bogactwo narodów w coraz większym stopniu zależy więc od tworzenia i odpowiedniego wykorzystania wiedzy. Produktywność, konkurencyjność i efektywność w coraz mniejszym stopniu zależą od materialnych czynników produkcji (bogactw naturalnych, zasobów kapitału i pracy), a w coraz większym – od stanu wiedzy technicznej, ekonomicznej, organizacyjnej pozwalającej tworzyć nowe technologie i produkty oraz sprawnie zarządzać nowoczesnym przedsiębiorstwem. Zależy to od zasobu i nowoczesności wiedzy ludzi, od jakości pracy, jakości wykształcenia, umiejętności ciągłego myślenia innowacyjnego i wdrażania nowych rozwiązań do procesów wytwarzania produkcji i usług. Oznacza to także, że kraje, które szybciej dokonują transformacji w kierunku gospodarki opartej na wiedzy uzyskują przewagę w globalnej i konkurencyjnej gospodarce światowej³.

Przechodzenie współczesnego świata od cywilizacji przemysłowej do informacyjnej, od społeczeństwa przemysłowego do informacyjnego dokonuje się w procesie ścierania się różnych wizji przyrody i historii. W takiej sytuacji szczególna rola przypada edukacji, która może zapobiegać i minimalizować skutki globalizacji, a zarazem wzmacniać te jej elementy, które prowadzą do rozwoju⁴.

W warunkach globalizacji i integracji inwestowanie w edukację staje się najefektywniejszą formą inwestycji.

Zgodnie z zaleceniami Międzynarodowej Komisji ds. Edukacji XXI wieku, edukację każdego człowieka, bez względu na jego miejsce zamieszkania, powinny ukierunkować cztery cele⁵:

1. Uczyc się, aby wiedzieć – aby zdobywać narzędzia rozumienia świata otaczającego, aby godnie żyć, rozwijać swoje zdolności i umiejętności...,
2. Uczyc się, aby działać – aby móc oddziaływać na swoje środowisko, aby stosować zdobytą wiedzę i ukształtowane umiejętności...,
3. Uczyc się, aby żyć wspólnie – aby uczestniczyć i współpracować z innymi na wszystkich płaszczyznach działalności ludzkiej...,
4. Uczyc się, aby być – aby nie poddać się dehumanizacji świata w związku z ewolucją techniczną, aby być zdolnym kształtować samodzielne i krytyczne

² M. Adamczyk, W. Dutkiewicz (red.), *Reforma systemu edukacji – wyzwania, szanse, zagrożenia*, Kielce 2000, s. 22.

³ M. Kabaj, *Efektywność kształcenia zawodowego w wybranych krajach. Przewaga systemu dualnego* [w:] *Efektywność kształcenia zawodowego. Kształcenie zawodowe a rynek pracy*. U. Jeruszka (red.), Warszawa 2000, s. 36- 45.

⁴ A. Bogaj, *Kwalifikacje zawodowe w warunkach globalizacji rynku pracy – wyzwania i dylematy*. [w:] *Kwalifikacje zawodowe na współczesnym rynku pracy*, S. Kwiatkowski (red.), Warszawa 2004, s. 17.

⁵ J. Delors (red.), *Edukacja – jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO*. UNESCO 1996, Warszawa 1998.

myślenie oraz wypracować niezależność sądów, aby samemu decydować o słuszności podejmowanych działań w różnych okolicznościach życia.

Prawo do edukacji, jako jedno z podstawowych w systemie praw człowieka, zawarte jest w dokumentach ONZ i Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Obejmuje ono wszystkie poziomy i typy kształcenia, przysługuje wszystkim ludziom bez względu na płeć, stan zdrowia, narodowość, religię, pochodzenie społeczne czy stan majątkowy. Prawo do edukacji w Polsce gwarantuje Konstytucja RP, a także Ustawa o Systemie Oświaty, które uwzględniają wszystkie zobowiązania w zakresie praw człowieka wynikające z dokumentów ONZ. Zapewnienie prawa do edukacji wiąże się z wieloma wymiernymi korzyściami – większe możliwości kształcenia ułatwiają aktywny udział w życiu politycznym, otwierają dostęp do kultury i dalszej edukacji, pozwalają na pełniejsze rozwijanie zainteresowań i lepszą organizację czasu wolnego od pracy. Zgodnie z teorią kapitału ludzkiego inwestycje w edukację pociągają za sobą również szereg korzyści finansowych⁶.

W związku z nowymi potrzebami edukacyjnymi ważne stają się⁷:

- dążenie do różnorodności form kształcenia i mobilności w ramach systemu,
- zapewnienie odpowiedniej jakości kształcenia, w tym jakości treści i programów kształcenia, dobrego przygotowania kadry nauczycielskiej, wprowadzenia nowoczesnej infrastruktury i metod dydaktycznych, sprawnego zarządzania, wprowadzenia skutecznych procedur oceny jakości kształcenia,
- pozyskiwanie przez państwo nowych partnerów (np. rodzice, nauczyciele, pracodawcy, organizacje pozarządowe), co powoduje nowy podział i finansów,
- dążenie do zwiększenia środków finansowych na edukację.

Z powyższych rozważań wynika, że edukacja i rynek pracy będąc elementami makrosystemu społecznego są ze sobą wzajemnie powiązane. Dzięki odpowiedniej edukacji rynek pracy pozyskuje kapitał ludzki. Współczesne wymagania rynku pracy wpływają pośrednio na jakość kształcenia czy kwalifikacje zawodowe. Dobre wykształcenie zmniejsza ryzyko bezrobocia, daje lepsze warunki pracy oraz płacy, wyznacza nie tylko status jednostki na rynku pracy ale także daje możliwości rozwoju zawodowego.

Utrudnienia w dopasowaniu edukacji do rynku pracy wynikają przede wszystkim z następujących powodów:⁸

- uczniowie i studenci nie mają dostatecznych informacji na temat aktualnych i prognozowanych oczekiwań pracodawców,
- pracodawcy nie mają informacji o faktycznej wartości kwalifikacji, świadectw, dyplomów,
- sztywna klasyfikacja zawodów i długa droga wprowadzania zawodu do klasyfikacji utrudniają reakcję szkół i uczelni na potrzeby rynku pracy,
- nie ma polityki rekrutacji studentów skorelowanej z sygnałami rynku pracy,

⁶ A. Szydlik-Leszczczyńska, *Kwalifikacje zawodowe absolwentów a wymagania rynku pracy na przykładzie wybranych kierunków studiów technicznych*, Kielce 2008, s. 17.

⁷ *Ibidem*, s. 18.

⁸ J. Thieme, *Szkolnictwo wyższe*, Warszawa 2009, s. 277.

- konieczne jest zwiększenie mobilności międzyuczelnianej i wewnątrz uczelnianej dla eliminowania omyłkowych wyborów studentów i dostosowania ich wykształcenia do zmieniających się potrzeb rynku pracy.

Za dobre kwalifikacje⁹ uznaje się takie, które trafiają w zapotrzebowanie społeczne (rynek) i są obiektywnie zweryfikowane pod względem jakościowym. Jest to bardzo ważny element funkcjonujący na rynku pracy, podobnie jak zwiąłość ogólnych zasad funkcjonowania wolnego rynku w danej dziedzinie gospodarki, w branży czy zawodzie. Zasady konkurencji w wolnej gospodarce są, bowiem bezlitosne i kwalifikacje są podwójnie weryfikowane, podczas egzaminu przeprowadzonego po szkoleniu oraz w trakcie prowadzenia działalności zawodowej.

Szkoła jest jedynym miejscem, które może złagodzić to zjawisko. Z każdym rokiem rośnie znaczenie właściwie prowadzonej edukacji. Niestety w szkołach nie funkcjonuje dobrze system przygotowania młodzieży do wejścia na rynek, mimo rozporządzenia o poradnictwie psychologiczno-pedagogicznym, w którym określono status i miejsce szkolnego doradcy zawodowego¹⁰.

Aby nadążać za nieustannie zmieniającym się otoczeniem, za rozwojem nauki, za szybkimi przemianami w zakresie techniki, technologii wytwarzania usług i produkcji, organizacji pracy, każdy człowiek musi ustawicznie uczyć się, zdobywać nową wiedzę, doskonalić swoje umiejętności, systematycznie dokształcać się. Jednak, aby było to możliwe musi mieć stworzone odpowiednie warunki a tych często nie ma.

Śledząc losy wielu młodych bezrobotnych nie sposób się oprzeć wrażeniu, że przyczyną ich niepowodzeń na rynku pracy jest niewłaściwy wybór szkoły i ścieżki edukacyjnej¹¹. Niezbędne, zatem jest wprowadzenie wiedzy o rynku pracy do programów nauczania, a także umożliwienie bardziej racjonalnych wyborów kariery zawodowej, opartych na systemie doradztwa zawodowego. System taki działający w oświacie powinien być kompatybilny z systemem edukacji działającym bezpośrednio na rzecz osób dorosłych, tj. w zakładzie pracy. Został też zainicjowany proces kształcenia doradców zawodowych na poziomie wyższym z myślą o ich przyszłej znaczącej roli na rynku pracy¹².

2. Wykształcenie wyższe jako inwestycja w przyszłość

W ostatnich latach szkolnictwo wyższe na świecie i w Polsce bardzo się rozwinęło. Zmiana warunków demograficznych oraz rozwój gospodarczy naszego kraju sprawiły, że dostęp do wykształcenia wyższego ma niemal każdy chętny. Konsekwencją zapoczątkowanych w latach 90-tych przemian na rynku pracy, związanych z masowym bezrobociem, rosnącymi wymaganiami pracodawców co do

⁹ MEN: *Reforma systemu edukacji*, Warszawa 2000, s. 8.

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 r., Dz. U. Nr 11, poz. 14.

¹¹ H. Tranda, *Człowiek w transformacyjnym środowisku pracy* [w:] *Podmiotowość edukacji ery globalnego społeczeństwa informacyjnego*, K. Pająk, A. Zduniak (red.), Tom 1, Warszawa–Poznań 2004, s. 147.

¹² S. Borkowska (red.), *Edukacja zawodowa a rynek pracy*, Warszawa 1999, s. 24.

poziomu kwalifikacji pracowników, stało się postrzeganie wykształcenia wyższego jako czynnika zwiększającego szanse na rynku pracy. Obecnie wykształcenie traktuje się jako inwestycję na przyszłość, zapewniającą lepsze zarobki i szanse zawodowe.

Tendencje w szkolnictwie wyższym

Statystyki pokazują, że rośnie liczba studentów a także odsetek młodzieży kształcącej się w wieku 19-24 lat, co znajduje swój wyraz w wartościach współczynnika scholaryzacji brutto. W roku akademickim 1990/1991 wynosił on 13,1, a w roku 2003/2004 już 46,4, a więc wzrósł ponad trzykrotnie¹³.

Od 1990 roku zmieniły się wybory studentów, w wyniku czego w okresie 1991-2006 wzrósł odsetek studiujących kierunki ekonomiczne i administracyjne (z ok. 15% do ok. 22,6%) oraz kierunki społeczne (z 4% do prawie 14,5%). Obserwuje się więc ogromną i prawdopodobnie nadmierną koncentrację kształcenia na kierunkach biznes, zarządzanie, ekonomia i finanse. W 2006r. ponad 40% absolwentów szkół wyższych otrzymało dyplomy w dziedzinie nauk społecznych biznesu i prawa. Natomiast niewielki procent studentów otrzymał dyplomy z dziedziny nauk ścisłych, nauk technicznych, produkcji i nauk humanistycznych. Szczególnie duży, jest spadek liczby osób studiujących w grupie kierunków inżynierjno-technicznych, z 17% w latach 1990-1991 do ok. 7,2% w latach 2006-2007. Równie mało osób kształciło się w dziedzinie nauk ścisłych (fizyka matematyka łącznie 2,6%) i sztuki (1,2% w 2006-2007)¹⁴.

W roku akademickim 2007/2008 na polskich uczelniach studiowało łącznie ponad 1,92 mln żaków. Aż 23% stanowili studenci ekonomii i administracji. 14% studiujących wybrało kierunki społeczne, 12% – pedagogiczne. Tylko 6,7% osób zasililo grono studentów kierunków technicznych. Niepokojący jest fakt, że w latach 1999/2000 – 2007/2008 dysproporcja pomiędzy studiującymi kierunki techniczne i humanistyczne stale się pogłębiała. Liczba studiujących kierunki społeczne, pedagogiczne i humanistyczne wzrosła odpowiednio o 39%, 47% oraz 59%. Z kolei grono studentów kierunków inżynierjnotechnicznych zmniejszyło się o 42%. Jak wynika z badań, przeprowadzonych przez Międzyresortowy Zespół do Prognozowania Popytu na Pracę, do 2010 roku najbardziej poszukiwani będą m.in. inżynierowie-specjaliści. Na deficyt absolwentów kierunków ścisłych wskazują również badania TNS OBOP. W 2013 roku zapotrzebowanie w przemyśle może sięgnąć nawet 47 tys. osób¹⁵.

¹³ *Polski system edukacyjny a rynki pracy w UE*, M. Zahorska, D. Walczak (red.), Analizy i opinie Nr 51,X/2005, s. 3-4.

¹⁴ Najwyższa Izba Kontroli, Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego „Informacja o wynikach kontroli odpłatności za studia w szkołach wyższych” Warszawa czerwiec 2002).

¹⁵ www.rynekpracy.pl

Struktura studiujących

Wśród zasadniczych różnic w stosunku do lat osiemdziesiątych należy umieścić: skokowe zwiększenie liczby studiujących w szkołach niepaństwowych – z 11% w 1995 do 29% w 2002 roku; zdecydowany wzrost udziału osób studiujących zaocznie – ich udział zwiększył się z 39% w roku 1995 do 49% w 2002; korzystanie z możliwości studiowania w licznych nowych szkołach wyższych, rozmieszczonych poza tradycyjnymi ośrodkami akademickimi (można uznać, że 145 szkół wyższych, na ogólną liczbę 400, działa w miejscowościach bez wcześniejszych tradycji kształcenia wyższego); podejmowanie studiów licencjackich (lub inżynierskich), w tym w nowo powstałych wyższych szkołach zawodowych; brak lub obniżenie barier selekcji kandydatów na studia na podstawie egzaminów sprawdzających ich wiedzę.

Wymienione zmiany powodują (i nie tylko one), że dzisiejszy „przeciętny” absolwent szkoły wyższej jest zasadniczo różny od absolwenta szkoły wyższej sprzed 10 lat. Przede wszystkim dlatego, że odbył krótszą naukę – studia licencjackie trwają średnio 3 lata, studia magisterskie 5 lat. Część absolwentów studiów licencjackich kończy na nich edukację. Po drugie dlatego, że mniej więcej co trzeci, a wkrótce prawie co drugi, odbywał (lub będzie odbywał) naukę w trybie zaocznym, a więc z mniejszą liczbą zajęć. Po trzecie dlatego, że częstokroć studiował w nowo powstałej szkole wyższej, która wprawdzie jest pozbawiona rutyny, ale również dobrych doświadczeń i tradycji edukacyjnych. Po czwarte, że jego edukacja częściej przebiegała poza dużymi liczącymi się ośrodkami akademickimi, gdzie jest możliwy kontakt z najlepszą kadrą naukowo-dydaktyczną, dostęp do najlepszych bibliotek itp. Trochę tylko zmniejsza dystans między dużymi a małymi ośrodkami akademickimi możliwość korzystania z Internetu. Trzeba jednak mieć na uwadze, że ów dostęp nie jest jeszcze pełen i w minionych latach, w których rozwinęło się kształcenie wyższe w małych ośrodkach, pozostawał mniejszy niż dziś. Nie można zatem bezpośrednio porównywać wiedzy i umiejętności wyniesionych ze studiów w roku 2004 z wiedzą i umiejętnościami absolwentów sprzed 10 lat. Ta populacja jest dziś nie tylko szersza, ale i inna, w części dlatego, że studiowała w gorszych warunkach. Składały się na to nie tylko wymienione wyżej cechy, ale i proporcjonalnie mniejszy do wzrostu liczby studentów przyrost bazy materialnej uczelni, wolniejszy rozwój kadry wykładowców itp. Nakłady na szkolnictwo wyższe nie nadążały za populacją kształcących się, nawet gdy uwzględnia się środki prywatne¹⁶.

Kogo poszukują pracodawcy?– idealny kandydat

Jaką wartość ma dla pracodawców wykształcenie wyższe? Kiedy fakt posiadania dyplomu ukończenia uczelni jest warunkiem koniecznym, a kiedy jedynie mile widzianym czy opcjonalnym? – *W większości ofert pracy kierowanych do specjalistów jest to wymóg konieczny. W przypadku kandydatów, którzy nie ukończyli studiów, ale*

¹⁶ Forum Akademickie, 2 sierpnia 2005 r., s. 6-8.

mają wieloletnie i rozbudowane doświadczenie zawodowe, niektórzy pracodawcy ustępują. Inni wymagają od potencjalnych pracowników jedynie tytułu licencjata. Wszystko zależy od indywidualnych potrzeb pracodawcy – twierdzi Anna Stein-Giermek, dyrektor w firmie doradztwa personalnego Sedlak & Sedlak.

Z analizy ofert pracy, które trafiły do Centrum Karier Szkoły Głównej Handlowej (SGH) w Warszawie w okresie styczeń 2007 – czerwiec 2008 wynika, że wykształcenie wyższe jest wymagane w 57% ogłoszeń. Za pomocą uczelnianego pośrednika pracodawcy nie poszukują jedynie magistrów. 21% ogłoszeń jest kierowanych do osób posiadających dyplom licencjata, a 22% – do osób z wykształceniem średnim. W przypadku tych ostatnich kryterium stanowił wprawdzie status studenta konkretnego kierunku, jednak od kandydatów nie oczekiwano wiedzy specjalistycznej, lecz ogólnej orientacji w danej tematyce.

Od kilku lat istotnym elementem wymagań kwalifikacyjnych – obok preferencji dotyczących wykształcenia kandydatów – są tzw. kompetencje miękkie. Ich znaczenie rośnie przede wszystkim w przypadku stanowisk związanych z zarządzaniem, konsultingiem, obsługą klienta czy sprzedażą. Coraz częściej posiadać je muszą także inżynierowie, informatycy, księgowi i audytorzy. Na podstawie rozmów z pracodawcami i analizy ich wymagań rekrutacyjnych Centrum Karier SGH stworzyło ranking cech idealnego kandydata. Najwięcej pracodawców wskazywało na komunikatywność (54%) i dobrą organizację pracy (51%). Doceniano również wysokie zdolności analityczne (43%)¹⁷. Posiadanie tytułu magistra nie jest gwarancją na dostanie i utrzymanie pracy. Rzeczywistość pokazuje, że niezbędne staje się doszkalanie na różnego rodzaju kursach czy studiach podyplomowych, znajomość języków obcych i programów komputerowych.

Troska o rozwój szkolnictwa – ustawy, programy, strategie

W gospodarce opartej na wiedzy szkoły wyższe nie tylko dostarczają wysoko-kwalifikowanych kadr, ale są aktywnymi uczestnikami procesów gospodarczych i społecznych. Odbyna się to poprzez system transferu wiedzy do praktyki gospodarczej, a także poprzez wzajemną dyfuzję wiedzy i innowacji między instytucjami edukacyjnymi a biznesem¹⁸.

Troska o rozwój szkolnictwa znajduje odzwierciedlenie w licznych strategiach czy przepisach. Jeśli chodzi o szkoły wyższe, to najważniejsze wytyczne zawarte są w kilkunastu dokumentach. Wpisują się też w najobszerniejszy chyba i najbardziej kompleksowy dokument, jakim jest Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015 (SRK) z 2006 r., opracowana przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Z jednej strony, zawiera ona zalecenia unijne (wcześniejsze deklaracje, komunikaty), a z drugiej strony, stanowi kanwę dla późniejszych strategii. W przedstawionych priorytetach (dość licznych zresztą), dokument kładzie nacisk m.in. na dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy, rozwijanie ścisłych kierunków

¹⁷ www.rynek.pracy.pl

¹⁸ M. Leszczyński, *Rola szkół wyższych w tworzeniu regionu wiedzy* [w:] *Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae*, Rok 11, 2/2007, s. 135.

kształcenia, uruchamianie i wdrażanie nowoczesnych technologii oraz kształcenie na odległość. Dostrzeżone zostały także potrzeby i niedostatki w całym sektorze badań i rozwoju (B+R). Sektor ten finansowany jest głównie z budżetu, nieduże dofinansowanie pochodzi z przemysłu (odwrotnie niż w krajach UE) i tylko niewielki procent środków pochodzi ze źródeł innych, m.in. z zagranicy. Dokument alarmuje w sprawie dekapitalizacji aparatury naukowej, której zniszczenie (w 2004 r.) ocenia na 80%.

Strategia Rozwoju Nauki Polskiej do 2015 roku (z 2008 r.), poza wytycznymi dla sektora nauki i szkolnictwa wyższego zawartymi w strategii krajowej (SRK), musiała również uwzględnić zalecenia unijne. Ważniejsze z nich, to: **1.** Deklaracja Bolońska – Szkolnictwo wyższe w Europie to wspólna deklaracja europejskich ministrów ds. edukacji i szkolnictwa, zebranych w Bolonii (1999). Zaleciła ona wprowadzenie w krajach Unii studiów trzystopniowych: licencjackich, magisterskich i doktoranckich. Deklaracja zapewnia uznawalność dyplomów, wprowadza wspólny system punktacji ECTS, kładzie nacisk na większą mobilność studentów i kadry na europejskim obszarze szkolnictwa wyższego (ERA). **2.** Komunikat Komisji Europejskiej Skuteczne inwestowanie w edukację: imperatyw dla Europy (2003). W Komunikacie tym Komisja postuluje zwiększanie nakładów na szkolnictwo wyższe, a w szczególności zaleca położenie nacisku na inwestycje w ICT (technologie informatyczne i telekomunikacyjne). Włączenie uniwersytetów do Strategii Lizbońskiej ma pomóc realizacji wytyczonych zadań. **3.** Komunikat Komisji Europejskiej Rola Uniwersytetów w Europie opartej na wiedzy (2003). Z nowych zadań w Komunikacie tym Komisja wskazuje na konieczność likwidowania drobnych i zbyt licznych ośrodków naukowych na rzecz tworzenia dużych i silnych ośrodków, odpowiednio dofinansowanych, zdolnych udźwignąć rosnącą konkurencję oraz wymogi nowoczesnej rzeczywistości. Poza tym znów przypomina o rozwoju „skutecznej i bliskiej współpracy z przemysłem”. **4.** Wspólny raport okresowy Rady i Komisji Edukacji i szkolenia 2010 (2004) dotyczy wdrażania szczegółowego programu pracy w zakresie realizacji celów systemów edukacji i szkolenia w Europie. Raport apeluje o wzmożenie wysiłków na rzecz uznawalności dyplomów, zwiększania współpracy transgranicznej, tworzenia systemów niezależnej oceny jakości kształcenia oraz łączenia nauki z badaniami. **5.** Komunikat na szczycie Rady Europejskiej Wspólne działania na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia, nowy początek Strategii Lizbońskiej (2005). „Na szczeblu regionalnym i lokalnym, należy bardziej skoncentrować się na tworzeniu biegunów innowacji, przybliżaniu małych i średnich przedsiębiorstw pracujących w sektorze zaawansowanych technologii, uniwersytetów oraz koniecznego wsparcia biznesowego i finansowego”. **6.** Komunikat Komisji Mobilizowanie potencjału umysłowego Europy: umożliwianie uniwersytetom wniesienia pełnego wkładu do Strategii Lizbońskiej (2005). W Komunikacie Komisja przypomina, że „należy wzmocnić europejskie i interdyscyplinarne aspekty kształcenia, wykorzystać potencjał ICT w nauczaniu, łącznie z kształceniem ustawicznym”. **7.** Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego, Realizacja programu modernizacji dla uniwersytetów: edukacja, badania naukowe i innowa-

cje (2006). Główne postulaty zawarte w Komunikacie to: wprowadzenie do 2010 r. założeń reformy Deklaracji Bolońskiej, takich jak: porównywalne kwalifikacje na studiach wszystkich stopni oraz nowoczesne programy nauczania dostosowane do potrzeb rynku pracy”. 8. Strategia Rozwoju Edukacji na lata 2007-2013 (opracowana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, 2005). Strategia wypowiada się m.in. na temat Państwowej Komisji Akredytacyjnej (PKA); dostrzega dysproporcje w liczbie absolwentów nauk społecznych oraz nauk technicznych na niekorzyść tych drugich. Zwraca też uwagę na niedostateczny przyrost liczby doktorów habilitowanych.

Wszystkie te projekty sprowokowały ożywioną dyskusję w środowiskach naukowych, wśród polityków oraz publicystów. Niektóre z projektów bywają negatywnie oceniane.

Liczne zmiany w szkolnictwie wyższym dotyczą między innymi: trzystopniowości studiów (licencjackie, inżynierskie, doktorskie) możliwość transferu i akumulacji osiągnięć w procesie studiowania realizowanym w różnych uczelniach, zgodnie ze standardami European Credit Transfer System, wspólne i podwójne dyplomy, a także suplement do dyplomu, stworzenie ogólnokrajowego systemu oceny jakości kształcenia, wzrost udziału polskich uczelni w międzynarodowej wymianie studentów (zwłaszcza dzięki programowi Socrates-Erasmus)¹⁹.

3. Wyzwania dla systemu szkolnictwa wyższego

Chcąc dopasować polski system szkolnictwa wyższego do wymogów krajowego, europejskiego i globalnego rynku pracy należy dokonać wielu niezbędnych zmian.

Współczesna szkoła winna zapewnić swym absolwentom nie tylko określony zasób wiedzy, lecz przede wszystkim umiejętność samodzielnego jej zdobywania w toku własnej aktywności poznawczej. Ponadto, winna stworzyć możliwości kształtowania umiejętności pokonywania trudności w adaptacji do szybko zmieniających się warunków życia, wykształcić takie cechy jak: elastyczność w myśleniu i działaniu, przedsiębiorczość, aktywny i kreatywny stosunek do tego, co zaistniało. Konstruktywne kierowanie własnym życiem wymaga odpowiedzialności, co w tym przypadku znaczy przeciwdziałanie i przewyżanie bierności, a to z kolei powinno stanowić jedną z podstawowych dewiz edukacyjnych. A zatem w procesie kształcenia człowieka należy nagradzać aktywność i niezależne sądy, uczyć dokonywania wyborów i podejmowania decyzji, jak również brania za nie odpowiedzialności i ponoszenia konsekwencji²⁰.

Dopasowanie szkolnictwa wyższego do wymogów rynku pracy wymaga dokonania wielu zmian, wśród których najważniejsze to²¹:

1. Powszechność informacji. Należy upowszechnić informacje dotyczące perspektyw zawodowych jakie niesie za sobą dana uczelnia.

¹⁹ *Analizy i opinie, op. cit.*, s. 7-8.

²⁰ H. Sęk, S. Kowalik, *Psychologiczny kontekst problemów społecznych*. Poznań 1999, s. 60.

²¹ *Analizy i opinie, op. cit.*, s. 9.

2. Monitoring rynku pracy przez same uczelnie, a także przez państwo poprzez badanie popytu na pracę.
3. Powiązanie studiów akademickich z pracodawcami. Tworzenie nowych programów kształcenia powinno być wsparte informacją zwrotną i doradztwem ze strony uczestników rynku pracy.
4. Powiązanie praktyk i stażów z programem nauki, aby studenci, czy już później absolwenci, sprawdzili nabytą wiedzę teoretyczną i wyuczone umiejętności w praktyce.
5. Zmiany systemu finansowania studiów wyższych np. dofinansowanie kierunków studiów, na które będzie zapotrzebowanie.
6. Zmiana oferty kierunków studiów zgodnie z zapotrzebowaniem rynku pracy.
7. Promocja mobilności poprzez rozszerzenie oferty stypendialnej, informacje o możliwościach wyjazdu oraz zyskach płynących z mobilności.
8. Promocja kształcenia ustawicznego poprzez doksztalcanie i stałe podnoszenie swoich kwalifikacji.

Reasumując powyższe rozważania konieczna jest między innymi reorientacja celów edukacyjnych. Szerokoprofilowe, a nawet interdyscyplinarne programy kształcenia umożliwią absolwentom elastyczne dostosowanie się do pracy w wielu specjalnościach ze swojej dziedziny, w zależności od zmieniającego się popytu. Konieczne jest rozwijanie w czasie studiów umiejętności samokształcenia oraz wpojenie potrzeby permanentnego rozwoju²².

W wymiarze jednostkowym wykształcenie i kwalifikacje są specyficzną formą własności, czy kapitału, wyznaczają status na rynku pracy, bezpieczeństwo zatrudnienia, treść pracy i pozycję zawodową. Dla przedsiębiorstwa pracownicy, ich umiejętności i cechy osobowości są zasobem strategicznym²³.

System szkolnictwa i rynek pracy są ze sobą wzajemnie powiązane na zasadzie sprzężenia zwrotnego. Edukację zawodową determinuje zapotrzebowanie gospodarki przekształcającej się pod wpływem przyspieszenia cywilizacyjnego, nieustannego rozwoju wiedzy i techniki.

Priorytetem edukacyjnym jest wykreowanie człowieka wszechstronnie wykształconego, kreatywnego, ambitnego, odpornego na stres, nie bojącego się podejmowania nowych wyzwań jakie stawia przed nim współczesny rynek pracy. System szkolnictwa powinien pomóc w dostosowaniu się do ciągłych zmian w życiu, pracy i społeczeństwie.

Bibliografia:

1. *Analizy i opinie*, Nr 51, X/2005.
2. *Edukacja – jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO*, Delors J. (red.), UNESCO, 1996, Warszawa 1998.

²² M. Juchnowicz, *Kształcenie w szkołach wyższych wobec wyzwań rynku pracy* [w:] *Kształcenie ustawiczne w regionie zagrożonym wysokim bezrobociem*, K. Głębicka (red.), Radom 2001, s. 90.

²³ Z. Czajka, *Rynek pracy a system edukacji* [w:] *Praca i Zabezpieczenie Społeczne* nr 3/1997, s. 11.

3. *Edukacja zawodowa a rynek pracy*, Borkowska S. (red.), Warszawa 1999.
4. *Efektywność kształcenia zawodowego. Kształcenie zawodowe a rynek pracy*, Jeruszka U. (red.), Warszawa 2000.
5. *Forum Akademickie*/02 sierpnia 2005.
6. Kowalik S., Sęk H., *Psychologiczny kontekst problemów społecznych*, Poznań 1999,
7. *Kształcenie ustawiczne w regionie zagrożonym wysokim bezrobociem*, Głębicka K. (red.), Radom 2001.
8. *Kwalifikacje zawodowe na współczesnym rynku pracy*, Kwiatkowski S. (red.), Warszawa 2004.
9. *MEN: Reforma systemu edukacji*, Warszawa 2000.
10. Najwyższa Izba Kontroli, Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego „Informacja o wynikach kontroli odpłatności za studia w szkołach wyższych”, Warszawa czerwiec 2002.
11. *Podmiotowość edukacji ery globalnego społeczeństwa informacyjnego*, Pająk K., Zduniak A. (red.), Tom 1, Warszawa–Poznań 2004.
12. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*, nr 3/1997.
13. *Raport dla UNESCO. UNESCO, 1996*, Warszawa 1998.
14. *Reforma systemu edukacji – wyzwania, szanse, zagrożenia*, Adamczyk M., Dutkiewicz W. (red.), Kielce 2000.
15. *Studia i Materiały. „Miscellanea Oeconomicae”*, Rok 11, 2/2007.
16. Sztylik-Leszczyńska A., *Kwalifikacje zawodowe absolwentów a wymagania rynku pracy na przykładzie wybranych kierunków studiów technicznych*, Kielce 2008.
17. Thieme J., *Szkolnictwo wyższe*, Warszawa 2009.
18. www.rynekpracy.pl

Abstrakt

Wykształcenie i kompetencje ludzi stają się najważniejszymi wartościami współczesnej cywilizacji informacyjnej oraz społeczeństw opartych na wiedzy. Podstawowym celem strategicznym państwa jest dążenie do coraz wyższej jakości i powszechności kształcenia.

W warunkach globalizacji i integracji inwestowanie w edukację staje się najefektywniejszą formą inwestycji.

Chcąc dopasować polski system szkolnictwa wyższego do wymogów krajowego, europejskiego i globalnego rynku pracy należy dokonać wielu niezbędnych zmian.

Współczesna uczelnia winna zapewnić swym absolwentom nie tylko określony zasób wiedzy, lecz przede wszystkim umiejętność samodzielnego jej zdobywania w toku własnej aktywności poznawczej. Ponadto, winna stworzyć możliwości kształtowania umiejętności pokonywania trudności w adaptacji do szybko zmieniających się warunków życia, wykształcić takie cechy jak: elastyczność w myśleniu i działaniu, przedsiębiorczość, aktywny i kreatywny stosunek do tego, co zaistniałe.

Aby nadążać za nieustannie zmieniającym się otoczeniem, za rozwojem nauki, za szybkimi przemianami w zakresie techniki, technologii wytwarzania usług i produkcji, organizacji pracy, każdy człowiek musi ustawicznie uczyć się, zdobywać nową wiedzę, doskonalić swoje umiejętności, systematycznie dokształcać się. Jednak, aby było to możliwe musi mieć stworzone odpowiednie warunki a tych często nie ma.

System szkolnictwa i rynek pracy są ze sobą wzajemnie powiązane na zasadzie sprzężenia zwrotnego.

Higher Education System in the face of challenges of labour market

Education and skills are becoming the most important human values in modern civilization and societies based on knowledge. The most strategic goal of the state is providing better quality and universality of education.

In the context of globalization and integration, investing in education is becoming the most effective form of investment. Adjusting the Polish system of higher education to the needs of national, European and global labour market requires necessary changes. Modern school should provide its graduates with not only a vast store of knowledge, but predominantly with skills and abilities as well as cognitive attitudes. It seems its task to help combat difficulties in adapting to constantly changing living conditions through creating such features as: flexibility in thinking and acting, enterprise, active and creative attitude towards existing circumstances. To keep pace with constantly changing environment, scientific and technological achievements, production and services, as well as work management, one should continually acquire knowledge and improve skills. However, to fulfill the mentioned above requirements, proper conditions should be created.

Education system and labour market are related to each other as feedback.

MBA Siwek Monika, junior lecturer, The Jan Kochanowski University of Humanities and Natural Sciences in Kielce.